

<https://helda.helsinki.fi>

"Suuren voiton valo" : Toisen maailmansodan muistipolitiikkaa opiskelijoille

Silvan, Kristiina Annikki

2017-11-30

Silvan , K A 2017 , ' "Suuren voiton valo" : Toisen maailmansodan muistipolitiikkaa opiskelijoille ' , Idäntutkimus , Vuosikerta. 24 , Nro 3 , Sivut 95-100 . <
<http://hdl.handle.net/10138/304715> >

<http://hdl.handle.net/10138/304715>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

”Suuren voiton valo”: toisen maailmansodan muistipolitiikkaa opiskelijoille

Voiton päivä, 9. toukokuuta, on tunnetusti Venäjällä vuoden merkittävin valtiollinen juhlapäivä, jonka viettäminen on muuttunut vuosi vuodelta mahtipontisemmaksi. Myös Valko-Venäjällä voiton päivä on vuoden tärkein merkkipäivä, jota juhlistetaan monin eri tavoin. Sekä Venäjällä että Valko-Venäjällä nuorisosta on tullut voiton päivän juhlallisuuksien yksi tärkeimmistä kohderyhmistä. Tämä liittyy paitsi ”isänmaallisen kasvatuksen” (ven. *patriotitšeskoe vospitanie*) merkitykseen nykypolitiikassa, myös siihen, että harvoilla nykyajan nuorilla on henkilökohtainen side toiseen maailmansotaan siihen osallistuneiden veteraanien, iso- tai isoisovanhempien kautta. Vallanpitäjät pelkäävät nuorison unohtavan suuren isänmaallisen sodan ja tekevät siksi kaikkensa säilyttääkseen sodan muiston elävänä. Muutama vuosi sitten alun perin ruohonjuuritason liikkeenä syntynyt ”Kuolemattoman rykmentin” perinne on hyvä esimerkki sellaisesta suhtautumisesta suuren isänmaallisen sodan muistoon, jota valtio toivoo nuorisolta. Voiton

päivän repertuaari on myös kasvanut siten, että juhlapäivää muistetaan nykyään vähintään koko kevään – sosiaalisessa mediassa mielellään hashtagilla *#NeTol'ko9Maja*, *#EiVain9Toukokuuta*. Sekä Venäjällä että Valko-Venäjällä sotamuiston aktiivinen vaaliminen on saanut viime vuosina lähes absurdeja piirteitä.

Suuren voiton ”valaistettavat”

Yksi tapa vahvistaa nuorison tietoisuutta toisen maailmansodan tapahtumista on järjestää erilaisia sille omistettuja tapahtumia luokkahuoneen ulkopuolella. ”Suuren voiton valo” on kolmipäiväinen suuren isänmaallisen sodan ympärille rakennettu nuorisofoorumi (*molodjožnyi forum*), jonka Valko-Venäjän valtionyliopisto järjesti tänä vuonna jo yhdeksättä kertaa. Kokoontuminen järjestettiin voiton päivää edeltävänä viikonloppuna yliopiston leirikeskuksessa, joka sijaitsee noin 70 km Minskistä. Suurin osa osallistujista oli valkovenäläisten yliopistojen

Kentäsairaala-aiheen mukaisesti pukeutunut joukkue lounaalla.

"Muistamisen ilta" leirikeskukseen amfiteatterilla.

opiskelija-aktivisteja eli nuoria, jotka tavalla tai toisella osallistuvat valtion ja yliopistojen tukemien järjestöjen toimintaan. Nämä "viralliset" opiskelijajärjestöt ja -kerhot tekevät tiiviisti yhteistyötä yliopiston hallinnon kanssa erilaisten juhla- ja kulttuuritilaisuuksien järjestelyissä, eikä niiden toiminnassa ole valtion virallisesta linjasta poikkeavaa poliittista ulottuvuutta. Ulkomailta leirille saapui kolme Latvian venäläinen yhteisö -järjestön jäsentä sekä opiskelijaryhmät Bakun valtionyliopistolta, Kiovan teknilliseltä yliopistolta sekä Pskovin ja Tulan valtionyliopistoilta. Itse päädyin leirille sen ansiosta, että tutkin väitöskirjassani venäläisiä ja valkovenäläisiä valtiollisia nuorisojärjestöjä. Yhteensä meitä leiriläisiä oli runsas sata, minkä lisäksi käytännön järjestelyistä huolehti noin 20 aktivistin joukko. Tapahtuman tarkoituksena oli paitsi oppia uutta suuren isänmaallisen sodan tapahtumista, myös toteuttaa "sydämen" muistipolitiikkaa, joka pyrkii sotamuiston henkilökohtaiseen ja tunnepohjaiseen omaksumiseen.

Myös yhteishengen lujittaminen sekä yliopiston opiskelijayhteisön sisällä että kansainvälisten vieraiden kanssa oli foorumin tavoitteena. Meidät osanottajat jaettiin seitsemään viidentoista hengen joukkueeseen, jotka toimivat koko leirin ajan toisiaan vastaan kilvoittelevina yksikköinä.

Parhaiten foorumin aikana kunnostautunut joukkue palkittiin viimeisenä päivänä juhlallisesti kunniamaininnalla. Tärkeää oli paitsi joukkueen suunnittelemien esitysten laatu, myös sen jäsenten nuhteeton käytös koko leirin aikana. (Tähän liittyen oma joukkueeni sai ensimmäisen päivän iltana noottia myöhästelmästä.) Jokaista joukkuetta johti Valko-Venäjän valtionyliopiston opiskelija-aktivisti, eräänlainen "isonen", joka oli vastuussa oman tiimensä työskentelystä. Tämänlainen formaatti on perinteinen niillä venäläisillä ja valkovenäläisillä nuorisoleireillä, joiden järjestäjänä toimii valtio tai jokin valtion alainen taho, esimerkiksi yliopisto.

Isänmaallisuuden opiskelua sydämen kautta

Leirin virallinen osuus alkoi osallistumisella yliopiston voiton päivän juhlaan itse merkkipäivää edeltävänä perjantaina, 5. toukokuuta. Muistotilaisuuden repertuaari oli perinteinen: minuutin hiljaisuus, sotalauluja soittavan yhtyeen esitys ja punaisten neilikkojen asettaminen yliopiston sisäpihalla sijaitsevalle isänmaan puolesta kaatuneiden yliopistolaisten muistomerkille. Tapahtumaan osallistui meidän leiriläisten lisäksi myös muita opiskelijoita, yliopiston henkilökuntaa sekä kunniavieraina Afganistanin sotaan

Historiallisen tiedekunnan opiskelija esittelee toisen maailmansodan aikaisen sotilaan varusteita.

osallistuneita veteraaneja. Samanlaisia ”suuren isänmaallisen sodan muistojuhlia” vietettiin Valko-Venäjän opetussuunnitelman mukaisesti kaikissa maan kouluissa ja yliopistoissa voiton päivää edeltävänä arkipäivänä.

Yliopistolla järjestettyjen juhlamenojen jälkeen meidät kuskattiin leirikeskukseen, jossa iltapäivä ja ilta kuluivat aiheenmukaisen viihdyttävän ohjelman parissa. Katsoimme suuren isänmaallisen sodan tapahtumia kuvaavan elokuvan *Pyos ryžij* (Punainen koira, 2017), jonka jälkeen meillä oli mahdollisuus keskustella elokuvasta sen ohjaajan, valkovenäläisen Aleksandr Basajevin kanssa. Tämän jälkeen ohjelmassa oli päivän huipentuma, ”Muistamisen ilta” leirikeskuksen ulkoilmalavalla, nuotion äärellä. ”Muistamisen ilta” teki minuun syvän vaikutuksen, koska nuoret osallistuivat siihen aidosti. Sota-aikana kirjoitettujen runojen lausunnan lisäksi jokainen ryhmä esitti sota-ajan laulun, johon muut osallistujat liittyivät mukaan spontaanisti. Tämän lisäksi illan ohjelmaan kuului vielä kaksi vapaan keskustelun ohjelmanumeroa, jotka yllättivät minut tunteellisuudellaan. Ensimmäisen numeron aikana tehtävänämmä oli samaistua isoisovanhempiemme asemaan pohtien sodan kohdanneiden ajatuksia ja tunteuksia, minkä tavoitteena oli kokea sodan kauheus ja koko-

naisvaltaisuus ”sydämen kautta”. Samaan tähtäsi illan päättävä ”tuikkujen rinki”, jossa osallistujia rohkaistiin kertomaan omien sotaan osallistuneiden sukulaistensa kohtaloista. Nuorten puheen- vuorosta kävi ilmi, että ohjelmanumero onnistui järjestäjien toivomalla tavalla. Leiriläiset todella pohtivat avoimesti suhtautumistaan sotaan ja mielsivät sen ”omakseen” henkilökohtaisen kokemuksen puuttumisesta huolimatta. Tämän aidon tunteellisuuden lisäksi minut yllätti myös nuorten sota-ajan laulujen tietämys. (Olkoonkin, että kyseiset laulut kuuluvat koulujen voiton päivän juhlinnan repertuaariin ja lienevät siksi kaikille tuttuja.)

Suuri isänmaallinen sota ilman toista maailmansotaa

Toinen päivä kului lähes kokonaan virallisen opetusohjelman parissa. Jokainen tiimi kiersi rastilta toiselle, joita oli joukkueiden tavoin seitsemän. Jokaisella rastilla käsiteltiin sota-aikaa eri näkökulmasta. Foorumin järjestäjät olivat aidosti pyrkineet luomaan ohjelman, joka olisi nuorille kiinnostava: yhdelläkään ”rastilla” emme olleet vain passiivisia kuuntelijoita, vaan puhujat pyrkivät tosissaan ottamaan Yleisönsä huomioon ja luoda vuoropuhelua. Mieleeni

Pikajuoksua kaasuhuökkäyksen vastaisessa suojauspuvussa zarnitsa-sotataitokisassa.

painui erityisesti erään tutkijan suhteellisen kriittinen puheenvuoro suuren isänmaallisen sodan muistipolitiikasta Neuvostoliitossa ja nykyaikana sekä yliopistopsykologien vetämä tunteille omistettu työpaja, jossa pohdittiin pienryhmissä, mitä tunteita meillä olisi saattanut olla sodan milläkin hetkellä. Eräällä toisella rastilla historiallisen tiedekunnan opiskelijat esittelivät neuvosto- ja natsisotilaiden varustusta itse esi-
neiden tai niiden kopioiden avulla.

Ohjelma oli hyvin järjestetty, ja myös omat tiimiläiseni pitivät sitä onnistuneena. Minua kuitenkin hermostutti se, ettei koko foorumin aikana suuren isänmaallisen sodan tapahtumia tarkasteltu laajemmin osana toista maailmansotaa. Maailmansodan kolme ensimmäistä vuotta (1.9.1939–21.6.1942) oli kuin pyyhitty pois. Tämä on yllättävää ottaen huomioon, että Länsi-Ukrainan tavoin myös läntinen Valko-Venäjä liitettiin Neuvostoliittoon vuonna 1939 Puolan miehittämisoperaation seurauksena. Leirillä esitetyn historianulkinnan mukaan Neuvostoliitto oli Hitlerin aggression viaton uhri, joka kukisti fasismin ja pelasti maailmanrauhan – tosin valtavalla hinnalla. Neuvostoliiton sotajohdon virheistä tai poltetun maan taktiikasta ei mainittu sanallakaan, Valko-Venäjän juutalaisten

kohtaloa ei muistettu, keskisen Itä-Euroopan vapauttamista ei problematisoitu. Leirillä konstruoitu neuvostokansalainen oli maatansa syvästi rakastava patriootti, joka oli valmis uhrautumaan isänmaansa puolesta hinnalla millä hyvällä. ”Voitto”-sanaan mielletään Valko-Venäjällä paitsi ylpeyttä ja kiitollisuutta, kuitenkin myös surua ja katkeruutta sodan kauheudesta. Suuren isänmaallisen sodan muisto on tästä huolimatta leirille osallistuneille nuorille pyhä, eikä virallisen muistipolitiikan rajoja ylittävää keskustelua syntynyt.

Taidetta, luovuutta, ryhmähenkeä

Virallisen ohjelman väliin jäävät tauot täytyivät epävirallisella ohjelmalla, jonka aikana joukkueen johtajan tehtävänä oli lujittaa ryhmähenkeä yhteisen luovan tekemisen avulla. Väliillä minusta tuntui, kuin olisin osallistunut suomalaiselle rippileirille! Jokaiselle tiimille oli annettu tehtäväksi laatia esitys jostain sota-aiheisesta teemasta, esimerkiksi neuvostoliittolaisista partisaaneista, merimiehistä tai kenttäkirjeenvaihdosta. Oman ryhmäni aktivistitytöt suunnittelivat ryhmänjohtajan johdolla dramaattisen esityksen valkovenäläisestä pikkutyöstä, joka päätty

Suuren voiton valo -foorumin voittajajoukkue lavalla.

keskitysleirille natsien tieteen koekaniksi. Esi-tyksemme liittyi paitsi runonlausuntaa, myös teatteria ja tanssia, ja se herätti Yleisössä vahvan tunnereaktion – tähän saattoi vaikuttaa tarinan loppu, jossa natsisotilaat avasivat tulen lapsia päin ensin murhattuaan näiden vanhemmat. Esitystä harjoiteltiin molempina päivinä parin tunnin verran. Itse näyttelin lasta, joka kirkui sydäntäsärkevästi natsisotilaiden raahatessa tämän lavan poikki laboratorioon.

Työpajojen ja esitysten harjoittelun väliin jääneen ajan kulutimme jutustelemalla muiden leiriläisten kanssa. Illalla tämän hengailun ytimessä oli hieman yllättäen juopottelu. Alkoholin nauttiminen ei siis ollut kielletty, päinvastoin, se vaikutti olevan oleellinen osa leiriä. Juomisen lisäksi myös kansainvälisten osallistujien läsnäolo toi leiriin oman värinsä. Yömyöhään tupakkapaikalla ukrainalaiset opiskelijat yrittivät parhaansa mukaan selittää Maidanin tapahtumien oikeellisuutta, latvialaiset kertoivat venäjänkieliseen vähemmistöön kohdistuvista sortotoimenpiteistä, ja valkovenäläiset kiistelivät keskenään maan poliittisesta tilanteesta. Toisen päivän iltana järjestettiin lisäksi täysimittainen ulkoilmadisko, jonka jälkeen juhlinta jatkui leirikeskuksen tiloissa aamuun asti. Järjestäjien

ainut toive oli, että pysyttelisimme suhteellisen hiljaa, jottei ilonpito haittaisi niitä harvoja, jotka olivat päättäneet mennä nukkumaan.

Leirin viimeisenä ohjelmanumerona oli sunnuntaiaamuna järjestetty *zarnitsa*, neuvostoprinteiden mukaisen sotataitokisa. *Zarnitsan* rata koostui erilaisista sotilaan arkipuuhiä imitoivista pisteistä. Ensin juostiin esteradan läpi, sen jälkeen puettiin päälle kaasuhyökkäyksen vastainen suojapuku, seuraavaksi harjoiteltiin parin kanssa päähaavan sitomista, paareilla kantoa ja elvytystä. Lopuksi heiteltiin vielä kranaatteja ja kirvestä. Terveellisten elämäntapojen vaaliminen ja urheilullisuus ovat osa ”isänmaallisen kasvatuksen” repertuaaria, joten sota-aiheinen tempurata sopi leirin ohjelmaan kuin nakutettu.

Minun kansani sota

Vuodesta 2008 lähtien järjestetty vuosittainen Suuren voiton valo -nuorisofoorumi on vain yksi esimerkki siitä, miten Valko-Venäjä pyrkii systemaattisesti siirtämään toisen maailmansodan perinnön sille uudelle sukupolvelle, jolla ei enää ole henkilökohtaista kosketusta sotaan iso- tai isoisovanhempiensa henkilökohtaisten kertomusten kautta. Leirin ohjelma vetosi ennen

kaikkea osallistujien tunteisiin, mitä todennäköisimmin siitä syystä, että juuri eläytymisen ja reflektoinnin uskotaan olevan perinteisiä historian oppitunteja tehokkaampi opetuksen muoto. Leirille osallistuneista ylivoimaisesti suurin osallistui sen ohjelmaan aktiivisesti, vapaaehtoisesti ja oma-aloitteisesti. Nuoret toverini lauloivat sota-ajan lauluja matkalla ruokalaan, avautuivat leirinuotion ääressä oman perheensä historiasta, kantoivat ylpeinä maastovihreitä sotilasunivormujaan, ja viittasivat suureen isänmaalliseen sotaan ”minun kansani sotana”. Juuri tällaisen aidon ja spontaanin patrioottisuuden kehittymistä valtio ja sen ohjailemat instituutiot, kuten koulut ja yliopistot, pyrkivät tukemaan nuorison parissa. Toisaalta sotamuistamiseen innokkaasti osallistuvien nuorten kohdalla oli mielenkiintoista huomata, että nämä saattoivat toivotusta valtiollis-patrioottisesti asenteestaan huolimatta olla samanaikaisesti myös kriittisiä

Valko-Venäjän nykyhallitusta ja/tai sen poliittisia päätöksiä kohtaan. Loppupäätelmänä totean siis, ettei syvä kunnioitus neuvostokansan suuren isänmaallisen sodan urotyötä kohtaan välttämättä aina tuo tullessaan myönteistä suhtautumista nykyisiä vallanpitäjiä kohtaan. Joillekin sota on todellakin ainoastaan historiaa, ei nykyhetkeä, vaikka Suuren voiton valo -foorumin ja Valko-Venäjän muistipolitiikan perimmäisenä tarkoituksena lieenee isänmaallisten, valtiolle lojaalien kansalaisten kasvattaminen.

Teksti ja kuvat:
Kristiina Silvan

Kirjoittaja on poliittisen historian tohtorikoulutettava Helsingin yliopistossa. Hän oli aineistonkeruumatkalla Valko-Venäjällä Valko-Venäjän valtionyliopiston vieraana 15.3.–31.5.2017.